

Experimental results showed important positive changes in the dynamics of self-realization of basic cognitive and creative qualities of senior pupils and students. The number of pupils and students of experimental classes and groups who have achieved a high and a sufficient level of motivation for independent creation have increased by 2 times. Significant changes have occurred in the possession of the mechanisms of creative activity: if at the beginning of the experimental work only a quarter of pupils and students had high and sufficient levels of possessing the necessary mechanisms of creation and use them in creating of an educational product and at the end of the experiment their number increased by more than 2.5 times and amounted to 68 %. 80 % of pupils in the course of experimental work formed the sufficient diagnostic ability to measure and assess their own educational products.

Key words: *heuristic learning, diagnostics, self-realization, cognitive and creative qualities, external and internal educational products, students, senior pupils, creative interactive cooperation, mechanism of heuristic activity, diagnostic tools.*

УДК 745/749:37.015.31

О. В. Шпитальова

ДВНЗ «Переяслав – Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядаються особливості декоративно-прикладного мистецтва як фактора формування творчої особистості студента ВНЗ. Розкривається ефективна роль народного мистецтва як джерела духовної та естетичної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Виявлено потенціал декоративно-прикладного мистецтва у формуванні творчої особистості студента.

Акцентується увага на особливостях викладання «Декоративно-прикладного мистецтва» у ВНЗ. Спираючись на результати теоретичного аналізу, визначено низку педагогічних умов ефективності формування в майбутніх учителів-художників творчої особистості засобами народного декоративно-прикладного мистецтва.

Ключові слова: *народне мистецтво, професійна підготовка, декоративно-прикладне мистецтво, формування творчої особистості, художник-педагог, учитель образотворчого мистецтва.*

Постановка проблеми. У сучасному взаємозалежному й взаємопов'язаному світі в умовах глобалізації усіх сфер соціальної дійсності та інформаційної насиченості постала проблема становлення й розвитку людини, здатної до комплексного осмислення світу і знаходження зв'язків між явищами об'єктивної дійсності. Ці обставини ініціюють процеси глибинних соціальних перетворень і, як наслідок, формують закономірності стратегії розвитку сучасної педагогічної освіти.

Одним із завдань вищої освіти в умовах гуманізації та демократизації в Україні є формування освіченої особистості, забезпечення пріоритетності її всебічного розвитку, формування духовних цінностей та творчої активності.

Саме вивчення народного декоративно-прикладного мистецтва створює умови для творчої спрямованості навчально-виховної діяльності студентів, залучає їх до культурних традицій свого народу, є ефективним

засобом формування художніх здібностей та креативності, забезпечує гармонійний розвиток пізнавальної діяльності майбутнього педагога.

Становлення творчої особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у процесі вивчення декоративно-прикладного мистецтва сьогодні лише декларується в загальних положеннях вищої освіти, а в змісті програм і навчальних планів вищих навчальних закладів не відображається як предмет вивчення.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасні дослідники реформування світових систем професійної підготовки вчителя все більше уваги звертають на творчий розвиток особистості педагога. Вони розглядають особистість учителя як системно структуровану соціальну якість індивіда, яка формується в суспільній діяльності та спілкуванні й характеризується входженням індивіда в соціокультурні відносини. «Ядром особистості» фахівця є професійна самосвідомість або «Я-підструктура», формування якої обумовлено індивідуально орієнтованою та цілеспрямованою системою професійної освіти. Цієї точки зору дотримуються сучасні дослідники в галузі теорії особистості (А. Асмолов, А. Бодальов, В. Маслов, В. Сімонов, М. Удовенко), творчого розвитку особистості (О. Анісімов, А. Бакушинський, В. Біблер, В. Зінченко, С. Сисоєва, Б. Теплов), у сфері психології професійної діяльності (А. Асмолов, Г. Балл, С. Вітвицька, Г. Данилова, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Маркова, Б. Мейлах, Г. Нагорна, В. Параніч, О. Пехота, Л. Савенкова та ін.).

У наукових дослідженнях обґрунтовуються провідні аспекти підготовки педагогів мистецького профілю (Н. Аніщенко, Н. Ганнусенко, І. Зязюн, О. Комаровська, Л. Кондрацька, Л. Масол, Б. Неменський, С. Нічкало, О. Олексюк, О. Оніщенко, Ю. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова, О. Шевнюк, Б. Юсов). Більшість науковців переконливо доводять, що формування творчої особистості може здійснюватися за допомогою різноманітних засобів.

Питання класифікації видів декоративно-прикладного мистецтва, його функцій розкрито у працях Є. Антоновича, К. Духаніна, Р. Захарчук-Чугай, М. Кагана, О. Рудницької. Про вагомий психолого-педагогічний і виховний потенціал народної художньої творчості, її навчально-виховний вплив на особистість свідчать дослідження сучасних педагогів (Ю. Бондаренко, О. Вишневський, Р. Захарченко, В. Каюков, Т. Мацейків, В. Мусієнко, О. Онищук, С. Павх, В. Радкевич, Л. Савка, Б. Ступарик, С. Чебоненко, О. Ярмоленко). Але й до цього часу декоративно-прикладне мистецтво не досліджувалося як засіб формування творчої активності студентів мистецького профілю в умовах вищої професійної освіти, становлення творчої особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва не відображається як предмет вивчення в змісті програм і навчальних планів вищих навчальних закладів.

Формулювання мети статті. Предметом дослідження даної статті є проведення ретроспективного аналізу прийомів та методів формування творчих здібностей у майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення декоративно-прикладного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Вивчення декоративно-прикладного мистецтва є невід'ємним компонентом професійної підготовки студентів мистецького профілю й залишається актуальною проблемою сучасної мистецької педагогіки. Фахова підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва потребує впровадження нових технологій формування їх професійної компетентності, які залежать від методів майстерності, вільного використання засобів виражальної мови образотворчого мистецтва, рівня володіння технічними прийомами зображення, процесу й закономірностей народної художньої творчості [2].

Сьогодні важливим є розуміння закономірностей розвитку народного мистецтва, культурного досвіду й надбань народу. Тому важливе місце в системі засобів формування творчих здібностей студентів посідає народне декоративно-прикладне мистецтво, яке унікальним чином інтегрує в собі побутові, мистецькі й педагогічні традиції. Народне мистецтво є унікальним у вирішенні завдань як художнього, так і особистісного творчого розвитку, громадського й духовного становлення майбутнього педагога.

Художній рівень, образне начало зумовили розвиток цивілізації й рівень культури того чи іншого народу, виступають його національними та етнічними особливостями. Їх естетична цінність залежить від фізичних можливостей матеріалу, конструктивних і пластичних видів, технологічних секретів, особливостей прийомів обробки. Людина здавна оточувала себе виробами з дерева, кераміки, розмальованими побутовими речами, тому народне декоративно-прикладне мистецтво є найдавнішою галуззю художньої діяльності, спрямованої на естетичне освоєння матеріального світу, оздоблення сфери життєдіяльності людини.

Народне декоративно-прикладне мистецтво стає образною основою життя, активно впливає на емоції людини, думки й почуття, формує естетичні погляди людини, формує й розкриває творчу особистість.

Педагогічна цінність пізнання народного декоративно-прикладного мистецтва дозволяє розкривати й формувати творчу особистість на основі різних видів творів мистецтва, а також дозволяє виховувати в майбутнього вчителя образотворчого мистецтва певну культуру сприйняття матеріального світу, допомагають глибше пізнати засоби інших видів зображувальної художньої виразності, сприяють формуванню естетичного відношення до дійсності.

Народне декоративне мистецтво має свою специфіку. Його твори відображають дійсність через «видовий» образ, далеких від максимально-конкретної характеристики та індивідуалізованого предмета, що дає

зображення в дуже загальних формах. В основу емоційного сприйняття творів народного прикладного мистецтва лежать колірні властивості, пластичні та фактурні форми. Основний принцип народного декоративного мистецтва можна сформулювати так: побудова речей відповідно до властивостей і можливостей матеріалу; зв'язок художньої форми з технологічними способами її обробки; єдність художньої форми і практичного призначення виробів. У народному мистецтві основним принципом є єдність утилітарного й естетичного. Нерідко бувають випадки, коли річ, яка в свій час мала певне практичне призначення, у подальшому поступово, ставала художнім твором [1].

Народне декоративно-прикладне мистецтво – це символ людської справи, прагнень, почуттів, задумів. Нас завжди приваблювала й приваблює краса і доцільність творів народного мистецтва. У творах митців ми спостерігаємо лаконічну мову мистецтва в поєднанні зі світом природи. Ці особливості формували в людей високе, оптимістичне ставлення до життя, патріотичні почуття, проявляли риси національного характеру. Розвиваючись у межах своїх видів і жанрів, народне мистецтво ніколи не було відокремлено від загального художнього процесу доби і, за всієї повільності та поступовості розвитку, залишалося актуальним, демократичним, співзвучним його прогресивним ідеям.

Декоративно-прикладне мистецтво є унікальним засобом збереження й передачі раціонального й емоційного досвіду людства. З ускладненням структури суспільства й зростаючою багатоплановістю процесів, що відбуваються в ньому, людина у процесі своєї особистої практики все менше здатна орієнтуватися в навколишній дійсності. Тому все більше зростає роль мистецтва в суспільстві, яке, реалізуючи власну поліфункціональну природу, виступає інструментом пізнання дійсності, ціннісної орієнтації, засобом спілкування, джерелом естетичної насолоди, знаряддям духовно-практичного перетворення світу.

Ретроспективний аналіз поглядів українських і зарубіжних дослідників стосовно можливостей декоративно-прикладного мистецтва у творчому й професійному розвитку особистості створює передумови для виявлення його педагогічного потенціалу. У свідомості студента формування розпочинається з поштовху або імпульсу, які виникають у спілкуванні з художнім твором, тобто з образів та асоціацій. Під впливом декоративно-прикладного мистецтва у студентів формуються вміння осмислювати культуру, традиції, історію, моральні цінності свого народу й давати їм об'єктивну оцінку, вірити у свій культурно-духовний потенціал [3].

Завдання курсу «Декоративно-прикладне мистецтво» полягає у формуванні у студентів знань і уявлень про народне декоративне мистецтво, види народного мистецтва, історію та роль у житті людей. Завдання занять з народного декоративно-прикладного мистецтва полягає

в тому, щоб запалити в студентах іскру, допомогти усвідомити себе і своє прагнення творити і навчати, розуміти декоративні твори, а також бачити задум автора, відрізнити ексклюзив від авторських, майстерно виконаних виробів. Навчальні заняття дозволяють розкрити й охопити всі технології виготовлення декоративних виробів. Саме це, на наш погляд, сприяє формуванню в майбутніх педагогів усвідомлене ставлення до своєї професії, формує в них естетичну культуру і творчу особистість.

Одним із першочергових завдань фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва є пробудження потреби до творчості та розвиток самої здатності творити. Це може бути тільки за обставин, які передбачають можливість вільної ініціативи, самостійності, посправжньому творчої діяльності, націленої на створення нового та оригінального на противагу повтору, копіюванню. Необхідність такої творчості виникає лише тоді, коли ціннісними основами для студентів стає любов до народного мистецтва, його коріння, його історії.

Ціннісне ставлення формується у студентів завдяки окремим творчим завданням, які вимагають пошуку власного, незвичайного, нестандартного, новаторського погляду кожного студента на спільне завдання, тему (вибір матеріалу, техніки виконання, шляхів реалізації задуму). Індивідуальність стилю, «власний почерк» та оригінальність заохочуються та схвалюються, обговорюються колективно.

Навчаючи студентів народному декоративно-прикладному мистецтву, ми розкриваємо практичний досвід поколінь, їхнє розуміння найголовніших закономірностей і фундаментальних цінностей життя. У своєму поєднанні ці особливості формують оптимістичне ставлення до життя, дають змогу проявити риси національного характеру у власних творах.

Народне мистецтво стало загальнонародним надбанням, значення його виходить далеко за межі суто мистецтвознавчих компетенцій та оцінок. Воно невіддільне від формування нової особистості, завдань побудови нового демократичного суспільства. Сьогодні вся актуальність народного мистецтва зростає на нових засадах історичного розвитку, що забезпечує повноцінне художнє й водночас інтенсивне розкриття прихованих у його сутності можливостей.

Заняття з декоративно-прикладного мистецтва, які лежать в основі традиційної майстерності, викликають до дії продуктивну фантазію, уяву, без яких не існує емоційної культури людини, формують цінні риси характеру: уміння пізнавати явища життя в усій їхній складності й суперечливості, почуття власної гідності. Адже, саме заняття з декоративно-прикладного мистецтва створюють сприятливі умови для самовираження особистості студента в різних видах діяльності, їх повноцінного морального, психічного, фізичного розвитку, надають можливість реалізувати індивідуальні творчі потреби. Крім того, завдяки

таким заняттям відбувається відновлення народних традицій, які є неоціненним трудовим досвідом народу. Практичні заняття сприяють підвищенню в студентів інтерпретації життєвих явищ, поглиблюють логіку художньо-образної картини світу, художнього відображення дійсності. Адже саме в трудовому досвіді, що виражається через декоративно-прикладне мистецтво, обґрунтовані й практично перевірені принципи й методи впливу старшого покоління на молодше. Виготовлення студентами на практичних заняттях виробів дає змогу природно й ґрунтовно виховувати в них відчуття самосвідомості в гармонії з усвідомленням своєї причетності до творення української та світової культури.

У процесі вивчення декоративно-прикладного мистецтва студенти не лише вивчають та закріплюють вже набуті знання та навички багатовікової спадщини нашого народу, а й вчаться самостійно створювати прикраси, оздоблювати предмети побуту, оформляти інтер'єр приміщень, що сприяє їхньому не тільки естетичному, а й усебічному розвитку.

Ми погоджуємося з думкою О. Смірної про те, що реалізація в навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів педагогічного потенціалу декоративно-прикладного мистецтва виконує дві основні функції: консервуючу та трансмеційну [3].

1. Збереження національних надбань на основі усталеної системи духовних та матеріальних цінностей.

2. Забезпечення передачі набутого українським народом духовно-культурного досвіду на підставі принципово нових ідей та шляхів розвитку.

Таким чином, активне засвоєння спадщини народного мистецтва як своєрідної форми трудової і творчої діяльності має важливе значення у вихованні майбутнього вчителя. І саме на педагога покладене завдання навчити студента розкривати багатогранність внутрішнього змісту твору народного мистецтва. Робота над художніми виробами на заняттях з декоративного мистецтва і факультативних заняттях дає змогу розвинути у студентів здатність до просторово-композиційної діяльності й художньо-образного мислення, тобто, таким чином педагог формує і розкриває творчий потенціал майбутнього вчителя й особистості в цілому.

Висновки. Отже, завдання сучасної вищої освіти полягає в тому, щоб відновити могутній потенціал національного духовного багатства, сформованого та відшліфованого протягом багатьох тисячоліть, якнайширше залучити до нього молоде покоління, щоб воно відчуло могутній культурно-історичний фундамент, на який спираються всі досягнення нашого суспільства. Майбутні вчителі повинні з наснагою використовувати духовні та моральні надбання свого народу, тим самим утверджуючи незалежність, міцність та добробут своєї держави.

Знання про народне декоративно-прикладне мистецтво, розуміння мови різних видів народного мистецтва, його ролі в житті людини та історії

формує творчу особистість. Розробка і впровадження в навчально-виховному процесі ВНЗ комплексу занять з удосконалення вивчення декоративно-прикладного мистецтва вирішує й підтверджує завдання з формування творчої особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Здійснений історіографічний і психолого-педагогічний аналіз даного дослідження не вичерпує всіх теоретичних і практичних аспектів удосконалення системи професійної педагогічної освіти, спрямованої на формування творчої особистості студентів та потребує подальших як практичних, так і теоретичних удосконалень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Г. В. Захарчук, Р. В. Чугай, М. С. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 342 с.
2. Масол Л. М. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів (теоретичні підходи й експериментальний досвід) / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2009. – № 2. – С. 2–6.
3. Смірнова О. О. Творчі якості особистості художника-педагога у структурі професійної діяльності / О. О. Смірнова // Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти : здобутки, проблеми та перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 20–21 жовтня 2011 р.). – Умань : ПП Жовтий О.О., 2011. – 288 с. – С. 186–189.

РЕЗЮМЕ

Шпиталева Е. В. Формирование творческой личности студента средствами народного декоративно-прикладного искусства.

В статье рассматриваются особенности декоративно-прикладного искусства как фактора формирования личности студента вуза. Раскрывается эффективная роль народного искусства как источника духовной и эстетической культуры будущего учителя изобразительного искусства. Выявлен потенциал декоративно-прикладного искусства в формировании личности студента.

Акцентируется внимание на особенностях преподавания «Декоративно-прикладного искусства» в вузе. Опираясь на результаты теоретического анализа, определен ряд педагогических условий эффективности формирования у будущих учителей-художников творческой личности средствами народного декоративно-прикладного искусства.

Ключевые слова: народное искусство, профессиональная подготовка, декоративно-прикладное искусство, формирование творческой личности, художник-педагог, учитель изобразительного искусства.

SUMMARY

Shpitaleva L. Formation of the student's creative personality by means of folk arts and crafts.

In the article the features of arts and crafts as a factor in the formation of the creative personality of university students are revealed. It expands the effective role of folk art as a source of spiritual and aesthetic culture of the future teacher of fine art. The potential of arts and crafts in the formation of the student's creative personality is discovered.

The attention is focused on the specifics of teaching «arts and crafts» in high school. Based on the theoretical analysis a number of pedagogical conditions of efficiency of formation of future teachers-artists' creative personality by means of folk decorative art are identified.

The study of arts and crafts is an integral component of training students of artistic profile and remains an urgent problem of modern art pedagogy. Professional training of future teachers of fine arts requires new technologies shaping of their professional competence, methods that depend on trade, free use of expressive language of fine art, level of image techniques, processes and patterns of folk art.

Arts and crafts are a unique means of preservation and transmission of rational and emotional experience of humanity.

The objectives of the course «Arts and Crafts» is to build the students' knowledge and understanding of national decorative arts, kinds of folk art, its history and role in life. The objective of studies of folk arts and crafts is to ignite a spark in students to help understand themselves and their desire to do and teach, understand decorative pieces and see the authors, distinguished by exclusive author skillfully made products. Training sessions allow students to discover and embrace all technology manufacturing decorative products. In our opinion it contributes to future teachers conscious attitude to their profession, provides them with aesthetic culture and creative personality.

Knowledge of folk arts and crafts, understanding of different types of folk art, its role in human life and history forms the creative personality. Development and implementation in the educational process of the university the complex of studies helps to improve the study of arts and crafts and solve the task of forming a creative personality of a future teacher of fine arts.

Key words: *folk art, training, arts and crafts, formation of the creative personality, artist, teacher, teacher of fine arts.*

